

حمایت و مداخله رفتاری مثبت برای دانش آموزان با مشکلات رفتاری - هیجانی

قریان همتی علمدارلو* / دانشیار بخش کودکان استثنایی / دانشگاه شیراز
 اقدس رنگانی / کارشناس ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی / دانشگاه شیراز

چکیده

زمینه و هدف: مشکلات رفتاری-هیجانی دانش آموزان با نرخ بالایی از معضلات اجتماعی همراه است و برای معلمان، خانواده و خود کودکان مشکلات بسیاری را ایجاد می‌کند، بنابراین مستلزم توجه ویژه مسئولان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت است. در این راستا، حمایت و مداخله رفتاری مثبت، نوعی رویکرد آموزشی است که می‌تواند برای کاهش و حذف مشکلات رفتاری-هیجانی دانش آموزان راهگشا باشد. حمایت و مداخله رفتاری مثبت، رویکردی است برای افزایش رفتار اجتماعی، بهبود پیامدهای بلندمدت زندگی در آینده و کاهش رفتارهای چالش‌برانگیزی که می‌تواند جایگزینی مناسب برای رویکردهای تنبیهی سنتی باشد.

نتیجه‌گیری: به‌طور کلی می‌توان گفت رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت می‌تواند حس انگیزش را در دانش آموزان با مشکلات رفتاری-هیجانی افزایش داده و تاثیر مثبتی در کاهش رفتارهای مشکل‌آفرین، تنظیم هیجانی و پیشرفت تحصیلی این دانش آموزان داشته باشد. در واقع رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت می‌تواند راهکارهای غیرکارآمد در مدارس را تغییر دهد و محیطی مثبت و قابل پیش‌بینی برای دانش آموزان با مشکلات رفتاری-هیجانی فراهم کند. در این مقاله پس از بیان مقدمه‌ای کوتاه، تعریف رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت ارائه شده، سپس تاریخچه رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت آورده شده است. در ادامه ضرورت و اهمیت رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت، سطوح حمایت و مداخله رفتاری مثبت و کاربرد رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت برای دانش آموزان با مشکلات رفتاری-هیجانی در ایران ارائه شده و در پایان نتیجه‌گیری صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی: حمایت و مداخله رفتاری مثبت، مشکلات رفتاری-هیجانی، دانش آموزان

مقدمه

می‌کند (۵، ۶ و ۷).

روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع مروری بود. بر این اساس با بررسی پیشینه نظری و پژوهشی در مورد رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت، تعریف، تاریخچه، اهمیت و ضرورت، سطوح حمایت و مداخله رفتاری مثبت و کاربرد رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت ارائه شد. به این منظور پایگاه‌های علمی الزویر^۲، اسکوپ^۳، اشپرنگر^۴، پروکواست^۵، اریک^۶ و گوگل اسکالر^۷ و با کلیدواژه رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۶ مورد جست‌وجو قرار گرفت و اطلاعات لازم در مورد مبانی نظری و پژوهشی رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت گردآوری شد. منابع گوناگون گردآوری شده، مانند مقاله‌های پژوهشی، کتب، نشریات، اسناد و مدارک، سایت‌های معتبر و نظریه‌ها، مورد مقایسه، تحلیل، تفسیر و استنتاج قرار گرفت که نتایج آن به صورت مروری در ادامه قابل مشاهده است.

امروزه با گسترش رفتارهای پرخاشگرانه در مدارس، نیاز به افزایش آمادگی معلم برای اداره و مدیریت موثر رفتار دانش آموزان در کلاس درس از اولویت‌های اصلی و مهم آموزش و پرورش به شمار می‌رود (۱ و ۲). مدیریت موثر کلاس درس و نظم در آن برای آموزش و یادگیری ضروری هستند و باعث افزایش سطح یادگیری دانش آموزان می‌شود (۳).

یکی از رویکردهای جدید برای کاهش مشکلات رفتاری-هیجانی دانش آموزان در مدارس، رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت^۱ است (۴). رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت تاکیدش بر کاربرد ترکیبی مدیریت کلاسی و راهکارهای نظم در سطح مدارس است که با آموزش‌های موثر تحصیلی همراه شده و به ایجاد محیطی سالم و ایمن برای همه دانش آموزان کمک می‌کند. به سخن دیگر، هدف رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت ایجاد فضای مثبت در مدرسه است و برای این منظور طیفی از حمایت‌های رفتاری را که می‌توان آن را در سطح مدرسه اجرا کرد، برای دانش آموزان فراهم

3. Elsevier
 4. EBSCO
 5. Springer
 6. ProQuest
 7. ERIC
 8. Google Scholar

*Email: ghemati@shirazu.ac.ir
 1. Positive behavioral intervention and support (PBS)

تعریف حمایت و مداخله رفتاری مثبت

حمایت و مداخله رفتاری مثبت عبارت است از کاربرد رویکرد مبتنی بر رفتارگرایی برای بهبود ظرفیت مدارس، خانواده‌ها و جامعه برای طراحی محیط کارآمدی که یادگیری و تدریس را بهبود بخشد. به سخن دیگر، حمایت و مداخله رفتاری مثبت، نوعی سیستم مدیریت رفتار است که برای شناخت و حل مشکلات رفتاری-هیجانی دانش‌آموزان مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع رویکردی است برای شناخت این که چرا کودک مشکل رفتاری را بروز می‌دهد، سپس راهبردهایی را برای پیشگیری از رخداد مشکل رفتاری کودک تدوین و اجرا می‌کند و همزمان با کاربرد راهبردهایی برای پیشگیری از رخداد مشکل رفتاری، مهارت‌های جدید مطلوبی را به کودک آموزش می‌دهد. تمرکز حمایت و مداخله رفتاری مثبت بر ایجاد و حفظ حمایت در ۳ سطح (سطح ۱ حمایت از همه دانش‌آموزان، سطح ۲ حمایت به صورت گروهی از برخی از دانش‌آموزانی که در مخاطره مشکلات رفتاری-هیجانی قرار دارند و سطح ۳ حمایت انفرادی و فشرده از دانش‌آموزان دارای مشکلات رفتاری-هیجانی شدید) است که از طریق کاهش کارآمدی رفتارهای مشکل‌آفرین و افزایش کارآمدی رفتارهای مطلوب در دستیابی به اهداف، پیامدهای فردی، خانوادگی، اجتماعی و حرفه‌ای را برای دانش‌آموزان با مشکلات رفتاری-هیجانی بهبود می‌بخشد (۸، ۹، ۱۰ و ۱۱).

تاریخچه رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت

رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت در دهه ۱۹۸۰ در پی اعتراض سیاست‌گذاران به مداخله‌های تنبیهی برای کنترل یا سرکوب دانش‌آموزان دارای مشکلات رفتاری-هیجانی پدید آمد. به این ترتیب به جای مداخله‌های تنبیهی، رویکرد جایگزینی با عنوان رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت با هدف شناسایی کارکرد رفتارهای ناسازگارانه و تدوین راهکارهایی مثبت و حمایتی برای کاهش و حذف رفتارهای ناسازگارانه و آموزش مهارت‌های مطلوب جایگزین به وجود آمد (۱۲). در دهه‌های پس از آن، توجه حمایت و مداخله رفتاری مثبت از فرد به سمت سیستم آموزشی مثل کل سیستم مدرسه و کلاس درس و محیط تغییر کرد (۱۳).

اهمیت و ضرورت رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت

مشکلات رفتاری کودکان، احتمال موفقیت آتی این کودکان در مدرسه را به خطر می‌اندازد (۱۴). در واقع کودکی که دارای مشکلات رفتاری از قبیل پرخاشگری و رفتار اخلاک‌گرانه یا گوشه‌گیری و غمگینی است، فرصت‌های کمتری برای یادگیری از همسالان دارد، نسبت به نقش خود و توانمندی‌هایش دارای نگرش

منفی است و کمتر برای یادگیری تلاش می‌کند (۱۵). افزون بر این، مشکلات جدی رفتاری در سنین کودکی، یکی از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های کارکردهای مرضی در بزرگسالی است (۱۶).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود مشکلات رفتاری-هیجانی تأثیر زیادی بر زندگی افراد دارد که از جمله می‌توان به ناتوانی در ایجاد رضایتمندی در روابط بین‌فردی، شکست تحصیلی، اعتماد به نفس پایین، مشکلات سازشی و اجتماعی، عدم درک درست از محیط و موقعیت‌های آن و رفتارهای ضد اجتماعی در مدرسه اشاره کرد (۱۷).

بدون حمایت و مداخله رفتاری مثبت، دانش‌آموزان دارای مشکلات رفتاری-هیجانی از محیط‌های آموزش عمومی حذف خواهند شد و در مخاطره مشکلات جسمی و روان‌شناختی و کاهش فرصت‌های یادگیری قرار خواهند گرفت (۱۸). افزون بر این حمایت و مداخله رفتاری مثبت به صورت نوعی مداخله بهنگام است که با تشخیص بهنگام مشکلات رفتاری-هیجانی دانش‌آموزان و مداخله بهنگام برای کاهش و حذف مشکلات رفتاری-هیجانی از کارکردهای مرضی در بزرگسالی پیشگیری می‌کند (۸).

سطوح حمایت و مداخله رفتاری مثبت

حمایت و مداخله رفتاری مثبت در ۳ سطح ارائه می‌شود که در ادامه هر سطح به‌طور خلاصه ارائه شده است.

سطح نخست: حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح نخست شامل همه دانش‌آموزان یک مدرسه می‌شود و بیشتر با عنوان حمایت رفتاری در سطح مدرسه شناخته می‌شود. نخستین و مهم‌ترین گام در این سطح این است که مدرسه تیم راهبردی حمایت و مداخله رفتاری مثبت را تشکیل می‌دهد و این تیم مسئول ایجاد، تغییر و ارائه دستورعمل‌های لازم به پرسنل مدرسه در رابطه با حمایت و مداخله رفتاری مثبت است. این تیم که می‌تواند متشکل از مدیران، معلمان، متخصصان و در برخی مواقع دانش‌آموزان و والدین‌شان باشد، موظف است مجموعه اصول و قوانین مدرسه و انتظارات اجتماعی را که مدرسه از دانش‌آموزان دارد، طراحی و تدوین کند (مانند احترام، مسئولیت، امنیت و غیره). این اصول و قوانین و انتظارات اجتماعی مورد بحث قرار می‌گیرند و توسط کارکنان مدرسه با همکاری والدین و دانش‌آموزان مرور و در سطح مدرسه اجرا می‌شود و کارکنان و دانش‌آموزان باید این اصول و قوانین و انتظارات اجتماعی را در سطح مدرسه رعایت کنند. در واقع پس از اجرای این سطح معلمان، والدین و دانش‌آموزان به یک زبان مشترک در خصوص رفتار اجتماعی می‌رسند. با استفاده از حمایت و مداخله رفتاری مثبت حدود ۸۰ درصد از دانش‌آموزان

بر آورده می‌کند (۲۰، ۲۴ و ۲۵).

کاربرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت در آموزش و پرورش ایران

سازوکارهای موجود در نظام آموزشی همواره در صدد تامین شرایط مادی و معنوی برای رشد شناختی، جسمی و عاطفی دانش آموزان است، بنابراین دست‌اندرکاران نظام آموزشی و نیز خانواده دانش آموزان به‌عنوان گروه ذینفع، از برون‌داد نظام آموزشی انتظار فارغ‌التحصیلانی شایسته، منضبط، سازگار و اخلاقی را دارند و در نتیجه به هر میزان که در برآوردن این انتظار نقصان وجود داشته باشد، در صدد جبران آن برمی‌آیند (۲۶). در کشورهای در حال توسعه به دلیل مشکلات اقتصادی و تنش‌های اجتماعی و سایر عوامل فشارزا، شیوع مشکلات رفتاری-هیجانی در دانش آموزان بالاتر از ۲۵ درصد گزارش شده است (۲۷). بنابراین، اقدامات عملی برای کاهش و حذف مشکلات رفتاری-هیجانی دانش آموزان از سوی نظام آموزش و پرورش این کشورها که ایران نیز یکی از آنهاست، ضروری است. یکی از این اقدامات عملی می‌تواند اجرای حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح کشور باشد. یکی از کاربردهای اجرای رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت برای دانش آموزان با مشکلات رفتاری-هیجانی، کمک به پیشگیری از اختلال‌های روانی آتی در آنهاست. در واقع با توجه به این که مشکلات رفتاری-هیجانی در سنین کودکی، یکی از قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های کارکردهای مرضی در بزرگسالی است، بنابراین اقدامات پیشگیرانه برای جلوگیری از زیان‌های مادی و معنوی و پیامدهای این مشکلات بسیار ضروری است. در همین راستا، حمایت و مداخله رفتاری مثبت برای دانش آموزان با مشکلات رفتاری می‌تواند به عنوان اقدامات پیشگیرانه در ۳ سطح پیشگیری نخست، دوم و سوم مورد استفاده قرار گیرد (۲۸). از دیگر کاربردهای اجرای رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت این است که افزون‌بر بهبود رفتار کودک، تعامل والدین-کودک را نیز بهبود می‌بخشد و زمینه عملی رشد و ارتقای مهارت‌های ارتباطی کاربردی و مشارکت فعال در محیط خانواده و جامعه را فراهم می‌کند (۲۸ و ۲۹).

از این رو به نظر می‌رسد استفاده از رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت به‌عنوان راهبردی که براساس نقاط قوت و جنبه‌های منحصر به فرد محیط و ارزش‌های افراد خانواده و آرایه‌دهندگان خدمات انتخاب شده است (۳۰) بتواند از یک سو منجر به کاهش و حذف مشکلات رفتاری-هیجانی و بهبود رفتارهای اجتماعی دانش آموزان شود، از این رو بهزیستی روان‌شناختی کودکان با مشکلات رفتاری-هیجانی و خانواده‌های‌شان را افزایش داده و

این اصول و قوانین و انتظارات اجتماعی را رعایت می‌کنند (۱۹). رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت به کارکنان مدارس کمک می‌کند تا زبان مشترک و رفتار هماهنگ و همسانی داشته و تقویت مثبت و منفی را در سطح مدارس به صورت هماهنگ به کار ببرند. به‌طور خلاصه حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح نخست شامل قوانین، برنامه روزانه و چیدمان محیطی است که توسط تیم راهبردی حمایت و مداخله رفتاری مثبت برای پیشگیری از شروع رخداد مشکلات رفتاری-هیجانی تدوین و آموزش داده می‌شود (۲۰).

سطح دوم: حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح دوم
برای دانش آموزانی که نمی‌توانند انتظارات سطح نخست را برآورده کنند، به کار برده می‌شود. یک روش برای شناسایی این دانش آموزان غربالگری آموزشی و رفتاری است. برای غربالگری از نمره‌دهی معلم، ابزارهای هنجار شده یا مرور پرونده‌های دانش آموز استفاده می‌شود (۲۱). مداخله‌هایی که در این سطح به کار برده می‌شود، حمایت بیشتر را برای دانش آموزانی که غربال شدند، فراهم می‌کند (۲۲). این حمایت‌ها شامل نظارت بیشتر، آموزش مهارت‌های اجتماعی، آموزش مهارت‌های حل مسئله و افزایش تقویت می‌شود (۲۳). مانند سطح نخست، در این سطح نیز عملکرد دانش آموز و داده‌های مربوط به آن تجزیه و تحلیل می‌شود. نیازهای حدود ۱۵ درصد از ۲۰ درصد دانش آموزانی که به مداخله و حمایت سطح نخست پاسخ نمی‌دهند، با مداخله و حمایت سطح دوم برآورده می‌شود (۹).

سطح سوم: دانش آموزانی که در این سطح قرار می‌گیرند اغلب مشکلات رفتاری-هیجانی شدید دارند. حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح سوم شامل ارزیابی کارکرد رفتار و طراحی و تدوین حمایت انفرادی از دانش آموزان دارای مشکلات رفتاری-هیجانی است. به سخن دیگر، حمایت و مداخله رفتاری مثبت در این سطح شامل آموزش مهارت‌های جدید با هدف جایگزین کردن آن‌ها به جای مشکلات رفتاری، بازسازماندهی و اصلاح محیط فعلی و نظارت، ارزیابی و بازبینی برنامه‌ها و راهبردهای حمایتی و مداخله‌ای است. برای این که حمایت و مداخله رفتاری مثبت سطح سوم موفقیت‌آمیز باشد، مداخله‌های سطح ۱ و ۲ باید به موقع مورد استفاده قرار گیرد. حمایت‌ها باید متناسب با نیازهای دانش آموزان فراهم شود. هدف از حمایت و مداخله رفتاری مثبت در این سطح این است که رفتار مشکل‌آفرین از بین برود و مهارت‌های مطلوب افزایش یابد. حمایت و مداخله رفتاری سطح ۳ نیازهای ۱ تا ۵ درصد از دانش آموزانی که مشکلات رفتاری-هیجانی شدید دارند و به حمایت‌ها و مداخله‌های سطح ۱ و ۲ پاسخ نمی‌دهند را

کیفیت زندگی آن‌ها را بهبود بخشد و از سوی دیگر با اجرای حمایت و مداخله رفتاری مثبت در سطح مدارس کشور به تدریج و در طی زمان، افزون‌بر بهبود جو کلاس درس و مدرسه و بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، تعداد بیماری‌های روانی، دختران و پسران فراری، کودکان خیابانی، کودکان بزهکار، معتادان و متکدیان به‌طور قابل ملاحظه‌ای کاهش خواهد یافت و از این طریق، هم سلامت جامعه افزایش می‌یابد و هم در بسیاری از هزینه‌های کشور صرفه‌جویی خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری

رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت، رویکردی جامع است که نیازهای انفرادی دانش‌آموزان را به دقت مورد ملاحظه قرار می‌دهد. در واقع این رویکرد به کرامت دانش‌آموز در محیط آموزشی توجه می‌کند، نیازها، مهارت‌ها و توانایی‌های ویژه هر دانش‌آموز را در نظر می‌گیرد و راهکارهای موثر براساس این نیازها و مهارت‌ها را تدوین می‌کند و ارائه می‌دهد. از سویی دیگر، فراهم کردن حمایت جمعی در این رویکرد موجب می‌شود افراد مختلفی از جمله معلم، دانش‌آموز، پزشک و پرستار و والدین برای اصلاح مشکلات رفتاری-هیجانی با یکدیگر همکاری کنند.

ایجاد تغییرات مثبت از دیگر ویژگی‌های قابل ذکر این رویکرد است که از طریق تغییرات محیطی و تقویت رفتارهای سازگارانه، تغییرات مثبتی ایجاد می‌کند که این خود منجر به تقویت و حمایت رفتار مثبت در محیط‌های مختلف می‌شود و از این طریق مشکلات رفتاری-هیجانی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد و این امر به نوبه خود نیاز به استفاده از روش‌های تنبیهی را کاهش می‌دهد. به‌طور خلاصه می‌توان گفت رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت منجر به کاهش و حذف مشکلات رفتاری-هیجانی و بهبود رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود و در مجموع جامعه و مدرسه را محیطی امن‌تر می‌کند (۳۱). با توجه به مطالب بیان‌شده، رویکرد حمایت و مداخله رفتاری مثبت می‌تواند جایگزینی مناسب برای رویکردهای تنبیهی سنتی باشد.

References:

1. Turnbull A, Edmonson H, Griggs P, Wickham D, Sailor W, Freeman R, Guess D, Lassen S, McCart A, Park J, Riffel L. A blueprint for schoolwide positive behavior support: Implementation of three components. *Exceptional Children*. 2002 Apr; 40(2-3):68.
2. Stronge JH, Ward TJ, Tucker PD, Hindman JL. What is the relationship between teacher quality and student achievement? An exploratory study. *Journal of Personnel Evaluation in Education*. 2007 Dec 84-165:(4-3)20;1.
3. Oliver RM, Reschly DJ. *Effective Classroom Management: Teacher Preparation and Professional Development*. TQ Connection Issue Paper. National comprehensive center for teacher quality. 2007 Dec 59-54:(3);2.
4. Horner RH, Sugai G, Anderson CM. Examining the evidence base for school-wide positive behavior support. *Focus on Exceptional Children*. 2010 Apr 1:(8)42;1.
5. Sugai G, Horner RH. Defining and describing schoolwide positive behavior support. In *Handbook of positive behavior support* 2009 (pp. 326-307). Springer US.
6. Jackson LB, Panyan MV. Positive behavioral support in the classroom: Principles and practices. PH Brookes; 2002.
7. McIntosh KE, Ty SV, Horner RH, Sugai GE. School-wide positive behavior interventions and supports and academic achievement. *International guide to student achievement*. 2013 Jan 8-17:146.
8. Banks T, Obiakor FE. Culturally responsive positive behavior supports: Considerations for practice. *Journal of Education and Training Studies*. 2015 Feb 90-83:(2)3;12.
9. Cheney D, Lynass L, Flower A, Waugh M, Iwaszuk W, Mielenz C, Hawken L. The Check, Connect, and Expect program: A targeted, tier 2 intervention in the schoolwide positive behavior support model. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*. 2009 Dec 8-152:(3)54;31.
10. Mesibov GB, Browder DM, Kirkland C. Using individualized schedules as a component of positive behavioral support for students with developmental disabilities. *Journal of Positive Behavior Interventions*. 2002 Apr; 9-73:(2)4.
11. Walker HM, Horner RH, Sugai G, Bullis M, Sprague JR, Bricker D, Kaufman MJ. Integrated approaches to preventing antisocial behavior patterns among school-age children and youth. *Journal of emotional and behavioral disorders*. 1996 Oct 209-194:(4)4;1.
12. Bambara LM, Dunlap G, Schwartz IS, editors. *Positive behavior support: Critical articles on improving practice for individuals with severe disabilities*. Pro-ed and TASH; 2004.
13. Fixsen DL, Naoom SF, Blase KA, Friedman RM. Implementation research: a synthesis of the literature.
14. Raver CC. Emotions matter: Making the case for the role of young children's emotional development for early school readiness. 18-3:(3) 16; 2002. Social Policy Report. 2005.
15. Arnold DH, Brown SA, Meagher S, Baker CN, Dobbs J, Doctoroff GL. *Preschool-based programs for externalizing problems*. Education and Treatment of Children. 2006 May 39-1:311.
16. Sadock BJ, Sadock VA. *Kaplan and Sadock's synopsis of psychiatry: Behavioral sciences/clinical psychiatry*. Lippincott Williams & Wilkins; 2011 Dec 26.
17. Samadi SA. *Intellectual Disability*. Tehran: Danjeh Publisher. 166-89:2008.
18. Paul JL, Rosselli HC, Evans D, editors. *Integrating school restructuring and special education reform*. Harcourt College Pub; 1995. [Persian].
19. Rutherford RB, Quinn MM, Mathur SR, editors. *Handbook of research in emotional and behavioral disorders*. New York, NY: Guilford Press; 2004.
20. Bradley R. *Positive behavioral intervention & supports (OSEP Technical Assistance Center)*. US: Department of education; 2015. Available from: <http://www.pbis.org>.
21. Walker BA. Effective schoolwide screening to identify students at risk for social and behavioral problems. *Intervention in School and Clinic*. 2010 Nov; 10-104:(2)46.
22. Hawken LS, Adolphson SL, Macleod KS, Schumann J. Secondary-tier interventions and supports. In *Handbook of positive behavior support* 2009 (pp. 420-395). Springer US.
23. Crone DA, Hawken LS, Horner RH. *Responding to problem behavior in schools: The behavior education program*. Guilford Press; 2010 Feb 24.
24. Forness SR. The pursuit of evidence-based practice in special education for children with emotional or behavioral disorders. *Behavioral Disorders*. 2005 Aug 30-1:311.
25. McIntosh KE, Ty SV, Horner RH, Sugai GE. School-wide positive behavior interventions and supports and academic achievement. *International guide to student achievement*. 2013 Jan 8-17:146.
26. Koegel LK, Koegel RL, Dunlap GE. *Positive behavioral support: Including people with difficult behavior in the community*. Paul H Brookes Publishing; 1996.
27. Mohit A. *Psychiatry and mental health for developing countries: challenges for the 21st century*. 13th Congress of Pakistan Psychiatric Society; 2001; Islamabad, Pakistan.
28. Dunlap G, Fox L. Positive behavior support and early intervention. *Handbook of positive*

- behavior support. 71-2009:49.
29. Bambara LM, Kern L, editors. Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans. Guilford Press; 2005.
30. McIntosh K. Positive behavioral interventions and supports— Soutien au comportement positif (PBIS-SCP) in Canada: Deep history, promising future.
31. Curtis R, Van Horne J, Robertson P, Karvonen M. Outcomes of a school-wide positive behavioral support program. Professional School Counseling. 2010 Feb 64-159;(3)13;1.

